

ISTORIE

Jean Sévillia (n. 1952, Paris), redactor-șef adjunct la *Figaro Magazine*, a publicat în special biografii: *Zita, impératrice courage* (1997), *Le dernier empereur; Charles d'Autriche* (2009) și eseuri: *Le terrorisme intellectuel: de 1945 à nos jours* (2000; *Terorismul intelectual: din 1945 până în prezent*, Humanitas, 2007), *Historiquement correct: pour en finir avec le passé unique* (2003; *Corectitudinea istorică: să punem capăt trecutului unic*, Humanitas, 2005), *Moralement correct. Recherche valeurs désespérément* (2007; *Corectitudinea morală. Căutăm cu disperare valori*, Humanitas, 2009), care s-au bucurat de un mare succes.

Jean Sévillia

INCORECTITUDINEA ISTORICĂ

Traducere din franceză de
ILEANA CANTUNIARI

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Jean Sévillia
Historiquement incorrect
© Librairie Arthème Fayard 2011

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SÉVILLIA, JEAN
Incorectitudinea istorică / Jean Sévillia;
trad.: Ileana Cantuniari. – București: Humanitas, 2012
Bibliogr.
ISBN 978-973-50-3789-5
I. Cantuniari, Ileana (trad.)
94(100)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

*Pentru Jade, Paola, Hortense și Joseph.
Și pentru Jérôme.*

*Centrul meu cedează, flancul drept dă înapoi.
Situatie excelentă, voi ataca.*
Mareșalul Foch

*M-am jurat să vă emoționez –
din prietenie sau din mânie, ce contează?*
Georges Bernanos

Cuprins

<i>Împotriva gândirii istorice de-a gata</i>	11
Isus cel din istorie și Cristos cel din credință	15
Ce le datorează Occidentul medieval arabilor, ce nu le datorează	45
Galilei, Biserica și știința	66
Colonizarea: este Franța vinovată?	87
Nu mai înțelegem Marele Război	117
Al Doilea Război Mondial prin prisma Soluției Finale	146
Vaticanul împotriva lui Hitler	182
Creștini și evrei de-a lungul istoriei	217
Identitate națională, identități franceze	258
Franța și islamul: o lungă confruntare	287
<i>Note</i>	321
<i>Bibliografie</i>	335
<i>Mulțumiri</i>	345

Împotriva gândirii istorice de-a gata

„Îmi urăsc epoca“, spunea Saint-Exupéry cu puțin înainte de moarte. Zece ani mai târziu, Albert Camus îi răspundea: „Oricât de răscolitor ar fi acest strigăt, nu ni-l vom asuma [...]: epoca aceasta este a noastră și nu putem trăi urându-ne.“⁴¹ Acest dialog imaginar caracterizează vremurile noastre: „Îmi urăsc istoria“, pare să spună societatea noastră; însă această istorie este a noastră și nu putem trăi urându-ne.

Dacă manipularea istoriei a existat întotdeauna, fenomenul a căpătat o întorsătură acută și deosebită în cursul ultimelor decenii. Nu numai că figurile eroice și momentele de glorie celebrate cândva au fost îngropate, dar privirea contemporană se focalizează asupra anumitor episoade – Inchiziția, războaiele religioase, sclavia, colonizarea, antisemitismul, fascismul, colaboraționismul, rasismul etc. –, cu prețul unor indignări selective care instrumentează un proces permanent împotriva trecutului occidental și împotriva celui al Franței. De ce atâta ură? De ce această ură de sine?

Este adevărat că totul este făcut să ducă la acest rezultat, încă din școală. De multă vreme manualele au azvârlit la gunoi „romanul național“ profesat până în anii 1960, dar o nouă etapă a fost recent depășită atunci când programele școlare – dându-i uitării pe Clovis, pe Ludovic XIV și pe Napoleon – au prevăzut, în numele „deschiderii către alte culturi“, cursuri despre China dinastiei Han, India suveranilor

Gupta sau imperiul african Monomotapa. Înainte de a te deschide spre ceilalți, nu se cuvine oare să te cunoști pe tine însuși? Cum să știi unde începe diferența, dacă nu știi unde anume se oprește identitatea? Însă aceste cuvinte sunt suspecte în ochii noilor gânditori cu convingeri bine stabilite. Cu ocazia polemicii declanșate de punerea în aplicare a acestor programe, un profesor de istorie–geografie justifica astfel reforma: „Istoria școlară este imaginea pe care o societate dorește să o dea, la un moment dat, asupra trecutului ei. În acest scop, ea se străduiește să includă moștenirile care par să corespundă cel mai bine profilului sociologic al prezentului, care, cu sau fără voia noastră, a fost profund metisat.”⁴² Articolul avea un titlu conceput ca și cum ar fi fost vorba de conjurarea unui impuls obscen: „Vrem o istorie identitară?” Nici că se putea o mai clară mărturisire a faptului că unii consideră predarea istoriei drept un mijloc de a ajusta trecutul pe măsura entuziasmelor prezentului.

Devenit adult, cetățeanul este apoi prada unei neconținute spălări a creierului. Televiziunea, radioul, ziarele, Internetul, cinematograful, muzica ușoară sau teatrul vehiculează zi de zi, în materie de istorie, idei false, erori, prejudecăți, locuri comune și absurdități care pe cunoscători îi exasperează. Însă aceștia, înecați de val, asistă neputincioși la naufragiu. Dacă dezbateră de idei nu scapă niciodată prilejul de a scormoni după referiri sau comparații cu trecutul, aproximarea rivalizează adesea cu ignoranța: a fi un intelectual patentat nu înseamnă a fi istoric. Clasa politică se amestecă, utilizând istoria după propriile sale interese. Ioana d’Arc, Jean Jaurès sau Guy Môquet pot fi astfel anexați spre a se trimite un mesaj alegătorilor. Iar la rândul lor, unele organizații comunitariste se dedau la o stranie concurență pentru statutul de victimă, disputându-și laurii compasiunii publice.

În decembrie 2005, lansând asociația Libertate pentru Istorie, care cerea suprimarea celor patru legi memoriale

pe atunci în vigoare în Franța (trei sunt în continuare în vigoare³), nouăsprezece istorici de renume publicau un manifest la care aveau să adere o mie de profesori și cercetători. Textul este excelent, chiar dacă unii dintre semnatari îi pun principiile în aplicare doar când au chef: „Istoria nu este o religie. [...] Istoria nu este morala. Istoricul nu are rolul de a exalta sau de a condamna, el explică. Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică realității scheme ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea de astăzi. Istoria nu este memoria. [...] Istoria ține seama de memorie, ea nu se reduce la memorie. Istoria nu este un obiect juridic. Într-un stat liber, definirea adevărului istoric nu este atribuția nici a parlamentului și nici a autorității judiciare.“

În 2003, *Historiquement correct*⁴ viza să răstoarne câteva clișee. Scrisă opt ani mai târziu în aceeași stare de spirit și după aceleași metode, *Historiquement incorrect* urmărește același scop. Sprijinindu-se pe cele mai recente lucrări ale istoricilor, această carte confruntă rezultatele cercetării cu faptele, reamintind elemente ocluate sau deformat de gândirea de-a gata și străduindu-se să se sustragă pasiunilor retrospective pe care le denunță.

În istorie, corectitudinea politică se traduce prin trei simptome principale. În primul rând anacronismul, trecutul fiind judecat după criteriile politice, morale, mentale și culturale de astăzi. În al doilea rând maniheismul, istoria fiind concepută ca lupta dintre bine și rău, dar un bine și un rău definite potrivit normelor dominante în momentul de față. În al treilea rând spiritul reduționist, complexitatea trecutului fiind ștearsă în folosul câtorva factori explicativi care, ocupând tot domeniul cunoașterii, falsifică interpretarea realității. Aceste trei păcate ale istoricului sunt cele pe care le-am urmărit aici.

Criza istoriei, în Franța, este o criză a coeziunii sociale, o criză a cetățeniei. Un cetățean este moștenitorul unui trecut mai mult sau mai puțin mitificat, dar pe care și-l însușește, oricare ar fi genealogia sa personală. În zilele noastre,

sub pretext că țara a suferit schimbări considerabile, unii ar vrea să transforme trecutul spre a-l adapta noului chip al Franței. Nimic nu va face totuși ca trecutul să fie altceva decât ce a fost. A pretinde să schimbi istoria este un proiect totalitar: „Cel care controlează trecutul controlează și viitorul, cel care controlează prezentul controlează și trecutul“, scria George Orwell în cartea sa *1984*.

Așadar, în fața laminorului corectitudinii istorice, incorectitudinea se impune. Ea este un reflex de salubritate publică și totodată o necesitate intimă, aceea a libertății de spirit.

1. Isus cel din istorie și Cristos cel din credință

Luând în calcul toate edițiile și toate genurile, acest scriitor a vândut, după cum precizează site-ul său, trei milioane de cărți în douăzeci și cinci de țări. Un asemenea succes, putem ghici, cheamă după sine succesul. Și cum să credem că o muncă de natură a aduce atâta succes nu este serioasă? De aceea nu trebuie să ne mirăm că atunci când Frédéric Lenoir – deoarece despre el este vorba – publică o carte despre Isus¹, cititorii se înghesuie s-o cumpere.

Filozof, sociolog și istoric al religiilor, cercetător asociat la *École des hautes études en sciences sociales*, autorul conduce redacția revistei *Le Monde des religions*. Este de asemenea producător, la France Culture, al emisiunii *Rădăcinile cerului*. Înarmat cu această carte de vizită bogată și cu notorietatea celor treizeci de lucrări publicate, Frédéric Lenoir se bucură de creditul acordat specialistului, socotit capabil să decripteze toate religiile în folosul marelui public. Canalele de televiziune așa consideră, din moment ce îl invită regulat pe platouri.

Comment Jésus est devenu Dieu. Încă din titlu, afirmația cărții este explicită: pentru Frédéric Lenoir, Isus nu s-a născut Dumnezeu, el a devenit Dumnezeu. Nu era decât un om, în realitate, dar un om excepțional: un soi de profet, predicând iubirea și solidaritatea între toți. Abia la mult timp după moartea sa, etapă cu etapă, a fost divinizat. A fost divinizat astfel din motive politice, în secolul al IV-lea, sub presiunea împăraților romani, dornici să-și întărească puterea sprijinindu-se pe credința creștină.

Acest Isus al lui Frédéric Lenoir, care neagă natura divină a lui Cristos și refuză ideea că Dumnezeu și-a putut da Fiul oamenilor din iubire pentru ei, nu este cel al creștinismului. Este vorba aici, cu siguranță, de libertatea autorului de a adera sau nu la credința creștină. Dar, pe plan istoric, afirmațiile sale se izbesc de un obstacol. După cum remarcă Bernard Sesboué, preot care i-a răspuns lui Lenoir asumându-și rolul de istoric, dacă credința poate fi pusă în discuție la nesfârșit, există totuși un teren care își are propria sa obiectivitate: istoria credinței. Or, amintește Sesboué, „încă din epoca apostolică, creștinii au crezut că Isus din Nazareth era Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu în adevăratul sens al acestui termen”⁴². Acest Isus al lui Frédéric Lenoir, pur uman, este o reconstrucție posterioară lui Isus.

Isus după gustul zilei

Apărută în 2010, cartea lui Lenoir nu este prima de acest gen. Ce este mai ușor decât să fabrici un Isus după gustul zilei, adoptând poza avantajoasă a spiritului nonconformist? Cu această interpretare, acum o sută cincizeci de ani, Renan producea scandal. Astăzi, emulii săi sunt ascultați ca oracole oficiale.

În 1994, Jacques Duquesne, ziarist cunoscut și specialist în problemele religioase, publică și el un *Isus*³ bine primit de media – confraternitatea își spune cuvântul. Lucrarea pretinde nici mai mult nici mai puțin decât să reveleze adevărata istorie a lui Cristos, cea care a fost ocultată. „Cartea se numește pur și simplu *Isus*, observă un hebdomadar. Dar s-ar fi putut numi *Adevăratul Isus*. Sau, mai provocator, *Isus așa cum Biserica nu l-a înfățișat niciodată*. Sau, încă și mai iconoclast, *Isus așa cum vi l-au ascuns*.”⁴⁴ Pretinzând să atace „legende” povestite de Biserică, Duquesne le opune, spune el, punctul de vedere al istoricilor și al oamenilor de știință. „Mi se pare util, precizează el, să-i scoatem pe

oameni dintr-un anumit fundamentalism.⁴⁵ Justificare-umbrelă, căci cartea sa repune în discuție virginitatea Mariei, miracolele lui Isus, Învierea, păcatul originar și mântuirea. Pentru cineva care se consideră în continuare catolic, nu este chiar o nimica toată.

Exegeți precum Charles Perrot sau Pierre Grelot, care și-au petrecut viața studiind viața lui Cristos potrivit izvoarelor disponibile, scot în evidență defectele de metodă ale lucrării lui Duquesne. Autorul ei folosește Evangheliile ca pe o documentație de ziarist, luând din ele ceea ce vine în sprijinul tezei sale și respingând restul, apoi amestecă totul cu propriile sale lecturi, cu scopul de a răspunde întrebărilor despre Isus ale omului de pe stradă. „Rezultatul nu este decât un Isus superficial și fals“, conchide Pierre Grelot. Și mai adaugă, referindu-se la Jacques Duquesne: „Îndrăznesc să pun în discuție credința sa catolică autentică.“⁴⁶

Dar, în fața unei vedete mediatice, cât cântărește părerea unui exeget? Acel *Isus* al lui Duquesne este un best-seller – 400 000 exemplare vândute –, iar adaptarea pentru televiziune realizată de Serge Moati în 1999 este difuzată de canalul TF1 în mai multe episoade. Pentru Crăciun, delicată atenție la adresa creștinilor.

Confirmat printr-un astfel de rezultat, Jacques Duquesne recidivează la zece ani de la apariția cărții sale *Isus*, dar legându-se acum de mama lui Cristos⁷. Din această „anchetă“, reiese că Maria nu putea rămâne fecioară, că Isus avea frați și surori și că toate dogmele mariale („mariolatria“, scrâșnește autorul) sunt lipsite de fundament biblic, originea lor mergând până la proclamația de la Conciliul din Efes din veacul al V-lea: o pură creație a Bisericii. Tot astfel pentru păcatul originar, a cărui născocire este atribuită Sfântului Augustin.

Isus la interogatoriu

În 1997, de Paști – în plină săptămână a Patimilor, nouă delicatețe la adresa creștinilor –, canalul ARTE difuzează, cinci seri la rând, o emisiune de cincizeci și două de minute despre procesul și răstignirea lui Isus. Realizarea este opera lui Gérard Mordillat și a lui Jérôme Prieur. Romancier și cineast, amândoi sunt agnostici sau ateï, primul neascunzându-și apropierea de partidul comunist. Titlul serialului: *Corpus Christi*. Pe baza acestui serial va fi scrisă o carte: *Isus contra Isus*⁸. Șase versete din Patimile după Sfântul Ioan, a căror inanitate vor s-o demonstreze realizatorii, servesc drept fir călăuzitor acestei dramatizări pentru care au fost intervievați douăzeci și șapte de exegeți. Mordillat și Prieur îi pun să vorbească, dar montajul cade în responsabilitatea lor. Iar ei își dau la iveală intențiile: scopul lor este acela de „a pune textele în contradicție“, de „a demistifica învățătura catehismelor“. Cu Evangheliile, asigură un participant, „ne găsim în mit“; un altul evocă „romanul polițist biblic“. Un milion de telespectatori au urmărit serialul.

Tot de Paști, în 2004, duoul Mordillat–Prieur revine pe ecran, tot pe canalul ARTE, cu *Originea creștinismului*. Zece emisiuni de cincizeci și două de minute pentru a explica, de la moartea lui Isus până la ultima revoltă evreiască din veacul al II-lea, nașterea unei religii. Serialul dă iarăși prilejul apariției unei cărți⁹. Principiul este identic: realizatorii au reunit o pleiadă de istorici și de exegeți, însă experții interogați nu dialoghează niciodată între ei, dând impresia unui consens al comunității științifice în privința unor chestiuni care ar putea fi totuși subiect de dezbatere. În final, Mordillat și Prieur sunt cei care îi orientează pe telespectatori, prin selectarea și montajul afirmațiilor înregistrate.

Cele zece emisiuni se dedau unei adevărate deconstrucții a istoriei Bisericii începuturilor. Petru, primul ucenic al lui Isus, nu are legitimitate în raport cu ceilalți apostoli. Valoa-

rea istorică a Epistolelor lui Pavel sau a Faptelor Apostolorilor este de ordinul neantului. Creștinismul, argumentează realizatorii, nu s-a născut după moartea lui Isus. Până la distrugerea Templului din Ierusalim, în anul 70, și chiar dincolo de această dată, mișcarea creștină rămâne o formă a iudaismului care este în conflict cu celelalte curente ale monoteismului biblic. „Cum creștinismul este cel care a câștigat, Biserica a rescris istoria“, lovește puternic Mordillat¹⁰. Biserica este cea care a inventat legenda virginității Mariei și a ascuns existența fraților și surorilor lui Isus. „Isus ar putea fi un copil adulterin, mai adaugă Mordillat, și deci copiii pe care Maria i-a avut mai apoi cu Iosif ar fi efectiv frați vitregi ai lui Isus.“¹¹ Isus copil adulterin: o găselniță demnă de un scenarist de la Hollywood.

În 2008, de Crăciun, Mordillat și Prieur revin pe canalul ARTE cu *Apocalipsa*: douăsprezece episoade de cincizeci și două de minute fiecare, serial urmat, ca și celelalte, de o carte¹². Realizatorii abordează de data aceasta lungul episod al implantării creștinismului în Imperiul Roman. În secolul al IV-lea, între convertirea împăratului Constantin și momentul în care Teodosie, alt împărat, acordă creștinismului un statut oficial, această religie cunoaște o mutație. Mișcare iudaică oprimată și marginală la origine, ea se transformă, ca urmare a alianței sale cu puterea, în mișcare intolerantă și prigonitoare. Istoria creștinismului antic este istoria unei deturnări: mesajul lui Isus a fost trădat de cei care se revendicau de la el.

În serialul televizat, procedeul este mereu același: patruzeci și patru de invitați, veniți din opt țări diferite, le vorbesc oamenilor. Dar acești savanți răspund unor întrebări pe care spectatorul nu le cunoaște. Iar legătura este asigurată printr-o voce din *off* care conduce argumentația și repetă, ca pe un refren, o frază a lui Alfred Loisy, biblist din secolul trecut: „Isus vestea împărăția, dar de fapt a venit Biserica.“ Încă o dată, problema este de a-l opune pe Isus cel din istorie Cristosului credinței.

În cartea scrisă pe baza filmului, punctul de vedere este încă și mai accentuat. Jean-Marie Salamito, profesor de istoria creștinismului antic la Sorbona, a disecat tehnica lui Mordillat și Prieur. El face observația că lucrarea acestora beneficiază de girul involuntar al savanților intervievați în film, ale căror afirmații sunt puse în slujba unei teze pe care ei nu o cauționează neapărat. Salamito întocmește o listă a lipsurilor ideologice care pot fi imputate lui Mordillat și lui Prieur: citate trunchiate și interpretate greșit, păreri preconcepționate, anacronisme, erori evidente, vocabular peiorativ, paralele și asocieri îndoielnice. „Mordillat și Prieur anunțau istoria, dar ceea ce a venit este anticreștinismul“, ironiza Salamito. Și în continuare: „Anticreștinismul lui Mordillat și al lui Prieur nu mă deranjează nicidecum ca atare. Ceea ce nu pot eu admite, ca profesionist al istoriei, este maniera în care o deturneză pe aceasta.“¹³

Isus în viziunea unui autor de fabulații

Apărut în Franța în 2004, *Codul lui Da Vinci*, romanul americanului Dan Brown, pune în scenă o misterioasă organizație, Prioratul din Sion, întemeiată la Ierusalim în timpul primei cruciade și având de atunci sarcina păstrării unui secret: căsătoria lui Isus cu Maria Magdalena, pe care Cristos o alesese ca să-i succedă. Construit pe baza unei intrigi cu multiple peripeții, romanul obține un succes popular internațional (mai mult de 40 de milioane de exemplare vândute în toată lumea, din care un milion în Franța), triumf prelungit de filmul apărut în 2006. Câți cititori s-au lăsat prinși în capcana fabulațiilor lui Dan Brown? Mulți, dacă dăm crezare numărului de naivi care s-au dus la biserica Saint-Sulpice, la Paris, în căutarea unor urme care să autentifice *Codul lui Da Vinci*.

În ziua de 29 mai 2007, TF1 difuzează un documentar-ficțiune intitulat *Mormântul regăsit al lui Cristos*. Produs de americanul James Cameron (realizatorul filmului

Titanic) și turnat de Simcha Jacobovici, un canadian, filmul este organizat în jurul cercetărilor privind mormântul din Talpiot, în Israel. Producția lasă să se înțeleagă faptul că urnele conservate în acel mormânt exhumat în 1980 conțineau osemintele fraților lui Isus, dacă nu cumva chiar și pe cele ale lui Isus însuși... „Această poveste este lipsită de orice fundament pe plan istoric și arheologic“, afirmă profesorul Amos Kloner, de la Universitatea Bar-Ilan (Israel); Archeological Institute of America, la rândul său, denunță un „senzaționalism fără nici o bază sau susținere științifică“. ¹⁴ Toți specialiștii amintesc într-adevăr că piața de anticități, în Israel, este plină de false urne funerare purtând, toate, numele lui Isus, Iacob sau Iosif, prenume curente în Palestina veacului I al erei noastre. Dar cine îi ascultă pe savanți? Ceea ce reține marele public este că a fost găsit un mormânt care conținea rămășițele fraților lui Isus. Așadar că Biserica minte.

Într-o epocă secularizată, în care influența creștină asupra societății nu face decât să scadă, este ciudat să constatăm în ce măsură se înverșunează câte unii în a distruge ceea ce mai rămâne din influența creștinismului. Însă a ataca această religie pornind de la originile ei este eficace: dacă totul este fals încă de la început, înseamnă că ceea ce este minat este chiar ansamblul credinței creștine. Din această perspectivă, unor vulgarizatori beneficiind de toată susținerea necesară nu le vine deloc greu, pe fondul ignoranței religioase, să-și impună ideile lor preconceptionale. Este adevărat că legendele despre Isus sunt respinse de savanți. De cei veritabili.

Ceea ce este atestat din viața lui Isus

Faptele ne sunt cunoscute prin Evangheliile. Isus s-a născut „pe vremea regelui Irod“ (Mt. 2, 1). Dar în ce an?